

Миодраг Матицки
Делта

Уредник
Зоран Колунџија

Миодраг Матицки

Делта

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Брайшу Миленку

Подстицај да уобличим замишљени роман о Дунаву и оно-страности пружили су ми дијалози са главним ликовима преузетим из стварности, из заједничког ровињског круга. Са Растком Швалбом (Рара), аутором књиге *Кварнер добро море* (Београд, 2008), дијалог се остварује отписивањем преко интернета. Са Арсенијем Јовановићем (Арсеније), синеастом, књижевником и композитором, који се у роману јавља као двојник песника и пу-столова из 19. века Ђорђа Марковића Кодера, дијалог се засни-ва на његовим интервјуима, казивањима других о њему, као и на делима *Kosančićev venac br. 19* (Београд, 2001) и *Приче са Галијо-ле*. Последње дело, иако још у рукопису, већ је доживело више мериторних читања и коментара. Трећи лик је сам аутор који води дијалог са својим причама и одломцима романа у којима му се Дунав више деценија наметао као велика тема.

Драги Рара

Обрадовао сам се твом септембарском писму из Ровиња. И што још има купања, и твом излету барком у залив Лоне. У писму из октобра видим да се северни Јадран нарогушио, да га је захватила трајна јесења наоблака и да ћеш ти ускоро адио у твоју Ријеку. То што сваке вечери идеш на обалу и бацаш *пићу* за улов лигања, *карамаја* како их зову Ровињези, то је узалудан труд да се отегне с повратком. Узалуд се тешиш да лигњи још нису пришли обали, да ни други рибари *с краја* ништа не улове. Једино они који се отисну на баркама *под ферал*, на ноћ улове по неколико комада. Сачекаће и лигњи и ти рибари да ти одеш, па да раде по своме. Рибари да лове, а лигњи да отежу са примицањем обали. Пишеш да сардела има јако много. Увек има много сардела, а мало лигњи. Тако је, зар не, и у животу. Ни теби, ни мени, није судбина дала да се отиснемо својим баркама ноћу, *под ферал*, на пучину.

Посебно сам ти захваљан што ми пишеш о Арсенију. Како ти велиш, он је доиста занимљив објекат мог литерарног проучавања. Рекао бих да ме у његовом лику интригира неугасли отпор конвенционалности, које се, ми остали, чврсто држимо да бисмо лакше проводили живот. Ти га помало у шали називаш Проучавани и Пројектант, а ја се питам зашто нас баш такав занима. Како то успева да нас увери да истовремено живи и као Робинзон Крусо, и да искушава фиксацију капетана Ахаба који лови

Моби Дика, и да нас својим поступцима замајава као превејани Феликс Крул док сам о себи гради митологију коју ми, макар и са неверицом, све више прихватамо, и како успева да се угура као трећи човек у роман о Дон Кихоту и Санчу Панси.

Скрећеш ми пажњу да је о Арсенију, ту скоро, писао и Бора Посић, необудљиво декларисани књижевник апатрида, који се 1991. када је започео рат на јужнословенским просторима, у бордо баде мантилу, и тада још неодлучан, спуштао у сумрак крај светионика до пуне плаже старог Ровињског града да се окупа. У књизи *Консул у Београду* он описује људе београдске културне сцене своје генерације, па и Арсенија. Ни он није могао да га заобиђе. Вели: „Ако није више било Флајса, из првотне кафане наше младости, или већ самоубијеног Миљковића, или рано умрлог Воје Рехара, или Винавера, покопаног пред само десетак људи, појавио се Арсеније Јовановић, одевен час као поштар, час као рибар, час као поларни истраживач, који је по професији био редитељ у позоришту, а заправо је режирао сваки минут свога трајања, као и време нас осталих око себе. Где је Арсеније набављао ту незамисливу опрему за своје свакодневне приредбе, за свој театар у животу? Постојало је на дну Иванковачке улице поткровље, онде обитавао је нејасан тип под дебелим наочарима. И тај је продавао свашта.”

Мене, Рара, фасцинира чињеница да и данас, у старости, Арсеније чини исто. Прихватили то овако или онако, он и даље режира животе оних који га окружују. И сад, размисли, ко је био прави конзул у Ровињу, ко је заступао „предратни Београд”, онај Београд што је до 1991. године пунио ровињске кафане, отварао изложбе, прегласно се осећао као на своме, ко је био конзул Београда када је почео рат и када сам ја, иза зида викендице свог пријатеља из Београда (оставио ми је кључ да му заливам цвеће), довршавао роман *Људи песак*, посвећен безумљу међусобног сатирања у буни 1848. године у Војводини, који сам последњим авионом из Пуле напустио Хрватску, или Арсеније који је отпловио и једрио од једне обале Јадранског

мора до друге. Арсенија копно никада није чврсто држало, а почетак рата био је разлог да пожели да копна уопште нема, да нестане било чије да је.

Конзули су ионако помало смешна појава. На помену речи конзул не могу да одолим да се не сетим Нушићевог конзула из Никарагуе, да ми не замиришу промингле, не залепрша крупна лептир машна, да ми се пред очима не укрсте камашне његових ципела у две боје, да ме не запахне талас провинцијалног. Па Арсеније је рођени конзул, конзул за сва времена. Можеш га именовати конзулом у Мексику, Мауританији, међ Аборицинима. Ево, сад ми се његов лик јавља на екрану компјутера и прети ми кажипрстом да престанем, да сам претерао. Чак загледа у твоје писмо да види шта још пишеш о њему. А пред тобом никада не би показао радозналост за оно што ти радиш, јер он нас све и прихвата као делатнике безначајних ствари, само тако успева да нас натера да се трудимо да скренемо његову пажњу, да нас држи око себе.

Пишеш ми да оне вечери када сам ја кренуо аутобусом за Београд, док сам путовао, један из нашег друштва је приредио вечеру на коју је дошао и Арсеније у необичном костиму: лежерна источњачка кошуља без оковратника, коју је купио у Ираку, ланене панталоне, прави панама шешир на глави који је донео из Мексика. Иронично велиш да су му у једној руци недостајале дугачке ости, или макар једно јаче весло. Да, сигуран сам да је он ту руку покретао као да одиста држи у њој ости или јаче весло. Тако Арсенија одвајкада испуњава оно што му недостаје. Ми му у томе помажемо радозналошћу коју је у нама изнудио. Па он је, Рара, Пип најдужа чарапа коју знам!

Ти, Рара, имаш *Dottoressu Lili*. Она мења млечне зубе, учи се односу с другим кучићима тако што се с њима ваља на Фуми по сасушеној трави. Имаш ћука који се мири с њеном присутношћу. На Беу, коју сам и ја волео, више и не мислимо. Мада ми је летос, док сам се купао испод светионика, скочила у море са оног испуста на стени и запливала према мени. Тек када је

до мене допливала дошло ми је у свест да Бее више нема и да је то воду узбуркала само њена сенка која је ишла за неким давним мојим подсећањем на предратне дане у Ровињу. Ново куче увукло се сад у наше животе и ми трајемо на конвенционалан начин, како смо навикли, пропуштајући све оне жеље које нас чикају у животу, макар у сновима, које би нас, можда, кад би се испуниле, измениле и обогатиле наш живот. Ти, после Бее, захваљујући *Dottoressi Lili* опет палиш лулу и шеташ куче на повоцу по Ровињу и Ријеци, лакше ти пада што већ више година и не помишљаш да се отиснеш једрењаком на море, што су се сва твоја давна једрења свела на неколико прича које ми последњих година понављаш. А ја, како велиш, иако само „уживам у својим симпозијумима и округлим столовима”, веруј ми, радо се присетим, понекад, твојих једрења, и како време тече, све више постају то и моја једрења. Ту је квака са Арсенијем. Само ме због тога занима Арсеније и његов недовршени путопис *Приче са Галијоле*. Покушавам да кроз ово писмо које ти упућујем, које пишем на парче, подстакнут твојим писмима у којима ми пишеш о Арсенију и препричаваш одломке из његовог рукописа, запловим са њим Галијолом, можда и стигнем до истоименог отока који, како си ми приповедао, и није бог зна шта, да је гола стена са светиоником у облику леђа кита који плута на крају Кварнера. Баш зато што је то пусто остврвце, без воде, одрано ветровима, јавља ми се на екрану компјутера и видим га како постаје све сивље и како се покреће, па морам да хитнем до њега своје мисли оштрије од харпуна, не би ли га погодио и притврдио у плавети неба и мора.

Пишеш ми да ти је Арсеније тражио суд о рукопису на које ради годинама. Не би за њега ваљало да рукопис заврши. Док су његове белешке у рукопису, његова путовања низ Дунав, преко Црног Мора до Јадрана, по Кварнеру, до Шпаније, дешавају се чак и када их је измислио. Арсенијев рукопис живи док га ти и његови пријатељи читате и, кад год вам га поново да на читање, налазите да је другачије компонован, да уводни

део може да се пренесе у поједина поглавља јер је скроз жанровски неодређен, нешто између прича и путописа. По тону је то, како наслућујем из твојих препричавања, нешто између усменог и писаног у толикој мери да живи док траје читање управо зато што у њему надвладава жива прича вештог приповедача који се за столом обраћа већем кругу слушалаца. Имам утисак да ако би се Арсеније до краја определио да то буду појединачне приче, прича не би било, неке би биле чак и незанимљиве, а кад би га сложио као путопис, морала би ипак да постоји хронолошка нит. А како, драги Рара, од Арсенија тражити ред и распоред. Лепо си га посаветовао да ако издаје то своје писаније, најбоље је да остане „несистематизовано, збрчкано”, јер би тако књига изгледала сасвим зачуђујуће, а откривање вредности прича било би изненађујуће. Било би то дело које одговара његовој природи. Можда и ниси имао храбрости да му све кажеш тако отворено, јер Арсеније је уверен у свој таленат на свим пољима. Он би било какву негативну критику и најмањег дела рукописа схватио као генерални напад на себе и своје све таленте. Једак си кад ме подсећаш да се старећи губи самокритичност, а појачава самоувереност којом се прикрива несигурност у властиту процену резултата. Али Арсеније је био стар-млад читавог живота и за свако неслагање, па и када је реч о најбезначајнијим стварима, спреман је на агресију, све до прекида свих односа са опонентом. Он је у животу имао много сукоба и мало пријатеља. Око њега су опстали само они који му повлађују.

Летос смо се, у води, спорили са Арсенијем. Пливали смо око њега и он је све више подизао тон убеђујући нас да је у праву. У једном тренутку осврнем се, а тебе и оног Мађара из Суботице са којим се дружите, нема. Само Арсеније и ја. Гледамо се. Први пут га видим збуњеног. Он није сигуран да са мном вреди да настави расправу. Ја само промрмљам:

– Па они заронили, као гњурци нестали одједном.

– Да, као гђурци – узврати ми. – Тако они прекидају са мном дискусију у мору. Само зароне и оду.

– Ја не знам да гђурам.

Гледали смо се читав минут, пливајући у месту. Прва прилика да смо насамо. Видим му на лицу сенку и у крајичку усана грумен горчине. Како да му кажем да ћемо заједно путовати низ Дунав, све до Црнога мора. Даље не. И сам кажеш да приче с Малте и талијанске обале немају ону снагу као оне „дунавске”, а и у његовом путопису прескочени су описи путовања до Шпаније и Јужне Америке. Можда тих путовања и није било, или их још није довољно досањао. Ја се ионако не бих усудио на тако далек пут.

Онда се Арсеније окрене и отплови према пучини. Ви, најзад, избаците главе на површину. Кад приметите да га нема као да вам је лакнуло. А шта бисте му све рекли да је још ту!

Сад ми се смејеш са екрана компјутера. Шеретски. Постигао си оно што си хтео својим дугим писмом какво, кажеш, још у животу ниси написао. Најзад сам почео да пишем роман о Дунаву. Биће то једно дуго велико писмо теби упућено. Отписујем ти да знаш како ће мој роман о Дунаву и нашем Проматраном тећи, да ће то бити прича не само о њима, већ можда много више о нама, о мени и мом могућем путовању које живот мења. Та прича настајаће на екрану компјутера и биће прекидана сликама и кадровима из Ровиња, добијаће ту и тамо и трећу димензију, можда и ону четврту коју не уместим да дефинишем, у коју се без таквих као Арсеније не може ући. Зато су ми важна твоја писма.

Пиши ми о Ровињу, Рара. Пиши ми о Арсенију.

Драги Рара

Још се екран на мом компјутеру није осветлио, а оно поље са фајловима поплавило је и заталасало се бурином који ме

увек подиђе кад помислим на Ровињ. Почела је да се згушњава слика ровињске плаже испод светионика, да се на стенама по-маљају лица, још боље тела познаника са којима смо се купали годинама. Свако на свом месту, са скромним торбама за плажу које, најчешће, нису биле прикладне нашим могућностима, већ су тако излизане и безброј пута преправљане љубоморно одржаване као безразложне успомене. Чак си се и ти појавио како се енергично спушташ степеницама не држећи се успут за постављене штангле, загледан у Беу која се сјурује до обале. Чујем ти и глас како је строго опомињеш, више да би умирио неког новодошавшег, а радујеш се што ће, кад дође до оног испуста на стени, стати и окренути се ка теби. Њен лавез и махање репом не можеш и не желиш да умириш строгим гласом, јер све то са Беом на пензионерској плажи долазе од тебе. Беа ће те, мало потом, натерати да скочиш у море и она ће скочити храбро за тобом и запливаће помало неодлучна јер си заронио и она се осврће унаоколо не знајући на ком ћеш месту изронити. Кад се, најзад, појавиш подаље на сасвим другој страни, Беа ће сва радосна запливати према теби. Сећаш се да је једном скочила и за мном. Као да си био мало љубоморан, јер си тврдио да у море Беа иде само за тобом. Морам ти признати да сам је тад намамио тениском лоптицом коју сам потом скрио. Сад ме опомињеш да не може да ми се на екрану појави Беа, јер ње више нема. Шта могу кад ми се јавља. Мој скенер још не може да препозна *Dottoressu Lili*.

Питао си ме летос зашто све чешће одлазим да се купам са унуком Ларом на Валентиново. Правдао сам ти се да је тамо живље, да ту моја унука има више млађег друштва. А и ти као врсни пливач и гњурац имао си разлога да допливаш до тамо, да успут изрониш Лари коју шкољку или рака, па се појавиш испод њеног жутог гуменог чамца и пружиш јој мрежицу пуну дарова. Она сва поносна на свог седега друга, старијег и од њеног деде који, узгред, не уме да рони, иначе је деда сасвим у реду, „отрпи” завидне погледе муларије. Ту се плутајући нара-

зговарамо без оних сведока са плаже испод светионика са којима старимо од лета до лета већ више деценија. Они пливају околу нас и послушкују наше приче које једва да и могу разумети, које их у основи свакако не интересују, али послушкују шта говоримо јер то ипак нису приче о куповању, кувању, болестима, то нису распитивања да ли ће ове године стићи медузе у Ровињ, какво ће сутра бити време. На свако наше питање које ти упућујемо о ветру, као да нам је јако важно који то ветар управо пуше, ти као стари капетан једрењака увек нам кажеш да је то неки други ветар. Никада да погодимо од прве који ветар пуше. Али нам је драго што има толико ветрова, што бар ветрови могу да нас изненаде.

Слика плаже испод светионика ме је поразила. Уместо да ме смири и уљуља, на стенама сагледам опако проређен чопор туљана помирених са судбином. Умрежен, са даљине са које се кроз привид доживљава повезаност, а у ствари се збива свемирско удаљавање, оно неумитно одмицање небеских тела које гради шум васионе док се шири, одмицање које је неприметно из угла човека, појединца, честице чији је видокруг, и поред највећих телескопа и сонди што плаутају свемиром, безначајан – схватим колико је њих са те плаже нестало заувек. Ми, Рара, сад то знам, на тој плажи прећуткујемо смрти. То је вид нашег отпора неминовности и пролазности. Бринемо о неком познанику догод може да се спусти тим степеницама до плаже, макар као Алдо да само одседи, јер се плаши да га таласи изнова не угрувају и не баце на оштре стене крај којих улазимо и излазимо из мора. Али, кад онемоћа и по цео дан борави у својој викендици, или кад умре, готово да скривамо ту вест један од другог, да не бисмо узнемирили оне који још могу да пливају.

Кад ми се, за тренутак, на екрану јави лик мог стрица, којег већ више од две деценије нема међу живима, сетим се како је почетком летње сезоне са тог испуста на стени скакао у море. Сви би се, тада, умирили док не скочи, па онда чекали у тишини да изрони, јер био је стар и за њега је овај скок могао бити

судбоносан. Он се копрцао негде у дубини, махао и ногама и рукама, и излетао из мора као да бежи пред нечастивим. Тад би настао жагор опуштања, у себи смо понављали исто: „Идемо даље, по старом, до идуће године.” Кад њега више није било, почела је да скаче времешна госпођа Манце. Била је висока и, гледана према сунцу, као да је још задржала нешто од младачких облина. Јако сунце које нам је ударало у очи градећи од ње лелујаву сенку, зачудо је изравнавало боре на њеном телу. Видели смо само витку лелујаву сенку и густе руж на уснама који је пре сваког скока наносила. Тај руж на уснама није кретао за њом. Скочила би, а руж је и даље остајао на месту где су до мало пре биле њене усне. Сунцу је требало доста времена да руж истопи и разнесе га по ведрини. Летос је, мислим, госпођа Манце скочила последњи пут. Био сам у мору и она је изронила тик поред мене. Очи су јој биле уплахирене, дисала је убрзано. Онда је чврсто зажмурила како би скренула мој поглед. Изостао је и њен убичајени победнички осмех, а дубоком болом на десној страни усана поручила ми је да је то њен последњи скок.

Они, Рара, нестају, један за другим, и једнога дана и нас неће бити на тој плажи. Зато сам, Рара, прешао на Валентиново. До плаже код светионика отпливам у сезони по неки пут, као да проверам да ли још то могу, али ове године, када сам се враћао на Валентиново, кренуо је да пуше неки ветар. Остави се, Рара, нагађања. Није важно који је то ветар што је доносио таласе укусо и ометао ме да дођем до ваздуха. Дуго сам пливао до Валентинова. Чини ми се последњи пут. Тамо сам од Ларе узео лопту и плутао на њој глумећи да се лако и вешто одржавам на води све док ми се срце није смирило и док нисам дошао до пуног даха. Тада си се ти појавио. Изронио си одједном и ја сам ти се необично обрадовао, док си ти, помало са чуђењем, покушавао да одгонетнеш разлог моје радости.

Како се лако и отворено, овако умрежени, разговарамо. А никада нисмо били даљи један од другога док размењујемо ми-

сли. Телефони су нам одузимали деценијама читав вид драгоцене комуникације коју могу да обезбеде само писма. Сада, где чуда, електроника нам враћа ту моћ и, макар да су електронске поруке најчешће штуре и редуковане, ипак је оживљен важан део људског крвотока који човека одржава као друштвено биће.

Питаш се, Рара, где ми се у овом писању затурио Арсеније? Није се затурио. Он никада није припадао Пензионерској плажи код светионика. Долазио би предвече, са својом прелепом и препаветном ћерком Аном, Ларином вршњакињом, да се окупа. Пливали су добро, били су свет за себе док смо им ми, у души, завидели. Мени су, Рара, наликовали делфинима који се, предвече, појаве у даљини на путу за рибама притераним уз обалу. Сунце залази, а делфини у низу искачу и прошивају површину мора. Кадгод бих сачекао на Пензионерској плажи залазак сунца, надао сам се да ће се појавити делфини. Они су заустављали затечену кришку сунца да не склизне нагло у море. Кад делфини нестану тако се нагло смрачи! Последњих година све ређе виђам делфине, а имам утисак да ме ти то само тешиш када тврдиш да си их скоро видео. Делфини су нас, Рара, одавно напустили.

Признај да се и ти обрадујеш када у сумрак Арсеније, са ћерком коју је под старост добио, запени море код стене са које само незналице пецају. Да ућутимо чекајући да се испливају и допливају до нас, да разменимо коју реч. Ана једина успева да већ остарелог Арсенија доведе на Пензионерску плажу, макар и у сумрак, она га је везала за Ровињ на начин да, та знамо Арсенија, то не сматра поразом. Сад седи у тој кући на ободу Старог Града, вазда нешто сређује и преуређује као да ће још сто година живети, седи у смирај дана на тераси иако, причао си ми, мрзи да посматра заласке сунца, поготову у Ровињу, јер успављују, умртвљују, на невин начин отварају на човеку рану пролазности.

Дирнула ме је твоја прича о Ани. Пишеш ми како је паметна, да говори као и Арсеније више језика, да је најбољи ђак, да

изванредно свира на виолини. Да ти је жао што летос ниси успео да је приближиш Лари. Два су то света, кажеш. Са тугом ми пишеш о Аниној повезаности са оцем, да је њихова веза тако чврста да може да их разори једнога дана, јер године иду, мењају се људи и ствари, и Ану ће отровати гмаз пролазности. Отићи ће за својим животом, кад тад, а Арсеније се први пут некоме до дна предао. Пишеш ми да сад Арсеније, често, седи на тераси своје куће на кат и гледа опасни залазак сунца у Ровињу. У тим тренуцима Ана у салону свира Баха. Музика се шири кроз отворене прозоре, прелива се преко Арсенијевог све тањег перчина, и као лахор клизи ка мору. Не, Рара, не може музика да буде као ветар, чак ни као трамонтана. Музика има свој коридор и сличнија је нечујном авиону док полеће и слеће. Кажеш да си га, провокативно, питао шта му је, кад гледа залазак сунца у Ровињу. А он ти је, можда први пут искрено, одговорио да гледа залазак сунца због Ане. Да док Ана свира Баха сунце не може да зађе.

Драги Рара

Исправљаш ме у писму да Галијола није оток већ хрид усред Кварнера који море често прелива. И да личи на галију, али не мора да значи да је по томе добила име. И да баш зато што је море прелива, што је час има, а час нема, Галијола и јесте и није најјужнија тачка Кварнера. И додајеш да је у Првом светском рату на Галијолу насела подморница. Па зашто онда Арсеније све своје једрењаке назива Галијола? Зашто се све те његове Галијоле, од прве једрилице гумењака са којом је први пут кренуо низ Дунав у Црно море, до оних каснијих, на којима је било места и за више људи, бркају у његовом рукопису као да нису важна пловила већ пловидба? Шта има у том острву због чега се мора до њега стићи?

Био сам млад када се за кафанским столовима у Ровињу пронео глас да је једрењак оног „лудог“ Арсенија однела бура у Италију. Данима се причало да су страдали што је будило машту доконих људи на летовању. Ја, тада, Арсенија нисам знао. Ни тебе. За мене је Арсеније био човек чији је једрењак однела бура у непознато, јер је и Италија у том контексту била земља са оне стране, негде тамо. Онда су се, полако, низале приче да су се спасли на неком острвцу, да су на хриди, ја тада нисам ни знао да постоји Галијола, провели бесану ноћ шибани кишом испод преврнутог једрењака коме је катарка била поломљена, да их је нека јахта, који дан потом, довукла до Ровиња. И многи су себе уносили у ту причу. Свако је хтео да и он буде један од оних који су пловили на Арсенијевој Галијоли коју је занела бура преко Јадрана. Касније схватим да је своје друштво Арсеније кушао, колико су стабилни кад се нађу у безнађу. Био је ту и један познати писац и још неки из друштва које је супериорно беседило за кафанским или коцкарским столом, али су на Галијоли били ћутљиви и преплашени, загледани у Арсенија јер се ни за тренутак није предавао. Док је покушавао да поправи мотор, Арсеније их је препадао причом шта их све очекује, шта ће све бити принуђени да једу и пију ако не наиђе неки брод. Тих неколико дана имао је прилику да буде Робинсон међу групом преплашених примитивних Црнаца. Нису то били Четвртко и Петко, већ Понадрљко, Усрорко, Срадко. Помало поспрдно дао им је управо таква имена. И поред шале са надевеним именима, никада га тако помно нису слушали шта говори. Просто је прижељкивао да ова робинзонијада потраје што дуже.

Шта има у том острву, у тој хриди, да је Арсеније морао до њега стићи, тако како је стигао, занет буром преко Јадрана, искушавајући себе и свој једрењак. Мени би милија била варијанта да је сам Арсеније удесио да мотор откаже, да је уложио велики напор да, и поред силне буре, потрефи ту сићушну тачку између Цреса и Истре, и да се на њу насуче.